

A SIRALMAS ÉNEK KÉZIRATI HAGYOMÁNYÁNAK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

E század eleje óta általános az a felfogás a magyar történettudósok között, hogy Rogerius Siralmas énekének nem maradt fenn kézírata. A mű ismerete kizárólag annak köszönhető, hogy 1488 márciusában a Thuróczy-krónika brünni kiadásának függelékeként nyomtatásban napvilágot látott, s szövege ezáltal megőrződött. Mái tisztázatlan, hogy az addigi, közel 250 évi lappangás után honnan, miként került elő, s hogy a kiadás alapjául milyen szöveg szolgált. Meg kell vallani, hogy e kérdésekre egyelőre nem is remélhetünk biztos választ, legfeljebb néhány hipotetikus gondolatmenet merülhet fel megoldási lehetőségként.¹ Nem volt azonban mindig ennyire keveset ígérő a Siralmas ének kézirati hagyományának problematikája, ugyanis korábban többször is felbukkant a szakirodalomban egy-egy kézirat meglétének állítása. Ezek a kijelentések egyetlen esetben sem találtak igazolásra, úgyhogy a Carmen miserabile kritikai kiadásának² a szöveghagyomány kérdéskörét mindmáig legteljesebben vizsgáló előszavában Juhász László is a kézirat hiányának tényét rögzíti. Az elutasítás oka érthető, hiszen a korábbi állítások nyomán egyszer sem sikerült kéziratot találni. Az említett előszó két esetre tér ki. Az első nagyon régi időkre megy vissza, hiszen Bongarsius 1600-as frankfurti kiadásában esik szó arról, hogy a Siralmas ének közlése egyrészt a nyomtatott augsburgi Thuróczy-kiadás, másrészt pedig a műnek a kiadó tulajdonában lévő kéziratán alapul.³ A különböző szövegek

¹ Bunyitay Vince úgy vélte, hogy a Rogerius-kéziratot tartalmazó kódexet a váradi egyház őrizte meg, s a morvaországi származású Filipec János váradi püspök, a brünni nyomda alapítója csatolhatta — Thuróczy tudomása és szándéka nélkül — a Siralmas ének szövegét a krónikához. (BUNYITAY VINCE: A váradi püspökség története I—III. Nagyvárad 1883—1884. I. A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566 évig. 316—317.) Ezt a véleményt újította fel Fitz József, határozottan állítva, hogy a váradi püspök Thuróczy tudta nélkül toldotta hozzá Rogerius művét a krónikához. (FITZ JÓZSEF: A magyar nyomdászat, a könyvkiadás és könyvkereskedelem története I. Bp. 1959. 149—150. és Uő.: A magyar könyv története 1711-ig. Bp. 1959. 61., 69.) Mályusz Elemér nem fogadja el, hogy a Siralmas ének kézírata Váradon lappangott volna 250 éven át. [MÁLYUSZ ELEMÉR: A Thuróczy-krónika és forrásai. Bp. 1967. 157. 45. sz. jegyz. (Tudománytörténeti tanulmányok 5.)] Másutt — a mű feledésbe merülésének időszakát nem a felszínre kerülés, azaz Thuróczy János, hanem Rogerius kora felől megközelítve — azzal számol, hogy a Siralmas ének egy példánya még a 13. század közepe körül a királyi udvarba került. [MÁLYUSZ ELEMÉR: Az V. István-kori gesta. Bp. 1971. 14—15. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 58.)].

² *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* (Ed. SZENTPÉTERY, EMERICUS) I—II. Budapestini 1937—1938. (a továbbiakban: SRH) II. 543—588.

³ *Rerum Hungaricarum scriptores varii historici et geographici.* (Ed. BONGARSIVS, IACOBUS) Francofurti 1600. 6a. Voltaképpen Bongarsius nemcsak Rogeriusnál utal kézíratra, hanem a kötet tartalmát felsorolva Thuróczy, Küküllői és Rogerius művének felsorolása után teszi a következő megjegyzést: „Hos edimus ex manuscripto nostro, et veteri editione Augustana, quae prodiit Anno 1483. impensis Theodori Feger, concivis Budensis: eam habuimus a Joh. Pistorio Niddano V. Cl.” A bejegyzés sejtetni engedí, hogy nem önálló Rogerius-kézirat állt Bongarsius rendelkezésére, hanem a Thuróczy-krónikával valamilyen kapcsolatban álló szöveg. Rogerius kritikai kiadása e lehetőséget nem jelzi.

összevetése után a frankfurti kiadásról Juhász László azt állapította meg, hogy az nem más, mint az augsburgi kiadás Bongarsius által „javított” változata: a kettő között tapasztalható eltérések nem a brünni, hanem az augsburgi kiadáshoz közeli kéziratra mutatnak; így a Bongarsius által használt kézirat csak az augsburgi kiadás másolata lehetett.⁴ Ugyanakkor azt sem tartotta elképzelhetetlennek, hogy Bongarsius változásában nem is rendelkezett kézirattal, s csak azért írt kézirat használatáról, hogy kiadása jobbnak, hitelesebbnek tűnjék, és saját javításai — mintha azok kéziratból adódtak volna — nyilvánvalóknak, helyeseknek és jogosaknak látszanak.⁵ A másik, szintén a Siralmas ének kéziratának fenntartására utaló állítás — amelyre a kritikai kiadás kitér — Marczali Henriktől származik, aki egy genti monostorban találta meg egy bizonyos kódex nyomát, amely után azonban hiába kutatott.⁶ Végeredményben Juhász László nem tartotta valószínűnek, hogy Rogerius művének kézírata, vagy egy hozzá közel álló változat és a brünni kiadás alapjául szolgáló kézirat között más írott szövegek is fennmaradtak volna.⁷

A szakirodalomban olvasható továbbá olyan kijelentés is, amely szerint Itália őrizte meg számunkra Rogerius művének kéziratát. A Pannonhalmi rendtörténet II. kötetében Zoltvány Irén és Gyulai Rudolf számba véve történelmünk fontos kútfőinek európai lelőhelyeit Rogeriusnál Itáliára utalnak.⁸ E kijelentés semmiféle visszhangra nem talált a későbbiekben. Dolgozatunk elé azt a célt tűztük, hogy megvizsgáljuk, van-e alapja a fenti, Rogerius-kéziratokkal számoló három állításnak, illetve ha nincs, akkor mi okozta a félreértéseket.

A három kijelentés közül a Rendtörténetben említett itáliai kézirat lehetőségét tudjuk a legkevésbé megnyugtatóan tisztázni. Részint azért, mert nincs közelebről megjelölve a feltételezett lelőhely, részint pedig azért, mert a szerzők⁹ nem jelölik meg a Rogerius-kéziratra vonatkozó kijelentésük alapját. A magyar történelem kútfőivel foglalkozó kérdéses szakaszban egyetlen műre, Pauer Jánosnak Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében című munkájára¹⁰ hivatkoznak. Bizonytalan annak eldöntése, hogy a szerzők az egyes forrásokról — így a Siralmas énekről is — szólva Pauer könyvére támaszkodtak-e, vagy más, jegyzeteikben nem közölt munkákat használtak fel. Pauer két helyen tesz említést a Siralmas énekről. Először azt írja, hogy „...Kalan Attiláját és Roger tatárpusztítási történetét Olaszország hozta napfényre először ...”, majd néhány oldallal később: „Kiadott Rogerius munkája már

⁴ SRH II. 549.: „quia autem textu collato apparuit editionem F [frankfurti kiadás — A. T.] non esse aliam, ac editionem A [augsburgi kiadás — A. T.] a Bongarsio correctam, et quia differentia, quae inter editiones A et F est, non e manu scripto editioni B [brünni kiadás — A. T.], sed editioni A propinquo exstare potuit, — editor enim editionis B codice usus est et editio A sola editione B multis locis correctis nititur, — manu scriptum a Bongarsio usitatum aliud esse non potuit, ac descriptio editionis A.”

⁵ SRH II. 549. not. 3.: „Fieri potest, ut Bongarsius re vera manuscriptum non habens ideo scripserit se codice usum esse, ut editio melior haberetur et correctiones suas, quasi e manu scripto promptas, legitimas iustasque ostenderet demonstraretque.”

⁶ SRH II. 547. not. 1.: „Vestigium cuiusdam codicis Marczali (Enchiridion, op. cit., p. 151.) in monasterio civitatis Gent invenit, codicem autem ipsum ibidem frustra quaesivit ...”

⁷ SRH II. 547. not. 2.: „Inter opus manu scriptum Rogerii vel ei propius accedens et codicem fundamento editioni primae (B) positum alios codices exstitisse non credimus.”

⁸ A Pannonhalmi-Szent-Benedek-rend története. II. Bp. 1903. 208.

⁹ Nem lehet azt sem kizárni, hogy a megállapítás nem Gyulaytól és Zoltványtól ered, ugyanis a szóban forgó fejezet elején (207. l. jegyz.) az olvasható, hogy bizonyos részeket a kötet szerkesztője, SÖRÖS PONGRÁC írt.

¹⁰ PAUER JÁNOS: Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében. Árpádok időszakátó korunkig. Székesfehérvárott 1847. A mű másik kiadása 1855-ből származik. A két kiadás összehasonlítása után úgy tűnik, hogy valójában csak egyről van szó; 1855-ban új címlappal láthatták el az 1847-es kiadás megmaradt példányait, és így kísérelték meg eladni azokat.

1483-ban, azután pedig többszer.”¹¹ Továbbra sem lehet biztosan eldönteni, hogy a Rendtörténetben olvashatók e két megjegyzésre mennének vissza. Ellene szól, hogy Pauer — szemben a Rendtörténettel — nem kéziratról, hanem kiadásról beszél. Mégis meglehet: Zoltvány és Gyulai esetleg azt feltételezhették, hogy ezen „első, 1483-as itáliai kiadás” egy olyan kézirat alapján készült el, amely Itáliában maradt fenn.

Vannak azonban e problémának más, a Thuróczy-krónikával kapcsolatos vonatkozásai is. Könyvészeti és történeti kutatásunk sokáig úgy tartotta, hogy a Thuróczy-krónikának volt egy 1488 előtti velencei kiadása. E kiadás tényét számos hazai és külföldi tudós elfogadta, azonban más és más évből eredeztette azt. A velencei kiadás kusza problémáját Toldy Ferenc kísérelte meg tisztázni először.¹² Végeredményben arra a következtetésre jutott, hogy Thuróczy krónikájának valóban volt egy év nélküli, de 1485 előtt elkészült kiadása. Látjuk tehát, hogy a „velencei” Thuróczy-kiadásnak messzire nyúló hagyománya volt. Noha Pauer csak Rogerius kiadásáról és nem Thuróczyéről beszél, mégsem lehet kizárni, hogy ő is e hagyományhoz kapcsolódott, amikor Rogerius első edíciójának évül az 1483. évet adta meg.¹³ Hasonlóképpen feltételezhető, hogy Zoltvány Irén és Gyulay Rudolf is — esetleg Pauer munkája mellett, vagy azon kívül — a „velencei” Thuróczy-kiadás gazdag hagyományának valamely eleméből indultak ki. E feltételezés azonban bizonytalan alapokon nyugszik, hiszen e hagyomány mindenütt Thuróczy és nem Rogerius művéről, továbbá határozottan nyomtatott kiadásról és nem kéziratról beszél. A Rendtörténet szóban forgó fejezetének szerzői esetleg arra gondolhattak, hogy a Thuróczy-krónika első, „velencei kiadása” készültkor valaki a krónika függelékül csatolta Rogerius Siralmas énekét, melynek kézírata valahol Itáliában maradt fenn addig. Ez természetesen csak találgatás, ám az itáliai Rogerius-kézíratra vonatkozó állítás háttéréről közelebit, annak szilárd alapját nem sikerült felderítenünk. Az ismert, hogy a Thuróczy-krónika 1485 előtti velencei — mint a krónika első — kiadására vonatkozó nézeteket a történettudomány később elutasította,¹⁴ tehát amennyiben a Rendtörténet szerzőinek említett megállapítását valóban befolyásolta e hagyomány, akkor kijelentésük alapja már megcáfoltnak tekinthető. Abban az esetben viszont, ha megjegyzésük háttérét tévesen derítettük fel, akkor azt kell megállapítanunk, hogy állításuk nélküli a szilárd szakirodalmi alapot, vagy nem tüntették fel azt. Így a Pannonhalmi rendtörténet Rogerius-kézíratra vonatkozó adatát vagy tévesnek, vagy nem kellően megalapozottnak kell minősítenünk.

¹¹ Uo. 146. és 153.

¹² TOLDY FERENC: Turóczi' krónikája' különféle kiadásai. Új Magyar Múzeum 1/2. (1850—1851) 386—393.

¹³ Noha Toldy nem jelöli meg az ún. velencei kiadás évét, Pauer 1483-ra utaló véleményének ettől függetlenül is található szakirodalmi alapja. Éppen Bongarsiusnál olvasható egy augsburgi kiadásra vonatkozó 1483-as évszám (L. fentebb, 3. sz. jegyzetünket.). Mivel Toldy idézett cikkében világossá teszi, hogy az 1488-as augsburgi kiadás nyomdása, Ratdolt 1477 és 1487 között Velencében működött, Pauer esetleg ekként gondolhatott Itáliára az első kiadás kapcsán. Ettől függetlenül is felmerült a későbbiekben egy 1483-as, Velencében kiadott magyar krónikára vonatkozó adat. Vértesy Miklós közölte az Egyetemi Könyvtár 1690-ben kezdett katalógusában (kézirattári jelzete: J 2) szereplő következő címléírást: „Hungarorum Cronica. Typo Veteri. Venetiis. 1483.” Nem tudjuk, hogy milyen krónikára vonatkozik ez az adat, s hogy valóban készült-e ilyen nyomtatvány. Thuróczy krónikája mindenesetre — amint Vértesy megállapítja — ugyanezen katalógusban szintén megtalálható, de a T betűnél. [VÉRTESY MIKLÓS: Egy 1483-ban kiadott magyar krónika. Magyar Könyvszemle 80. (1964.) 74.]

¹⁴ A meggyőző és azóta is helytálló bírálat Varjú Elemértől származik. VARJÚ ELEMÉR: A Thuróczy-krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött példányai. Magyar Könyvszemle. Új folyam 10. (1902.) 362—402.

Volt-e valóban kézirat Bongarsius tulajdonában, avagy a tudós szerző önkényes javíthatásaival tényleg csak kézirat használatának látszatát igyekezett kelteni, hogy kiadása becsét növelje? E kérdés szerencsére megnyugtatóan eldönthető, mégpedig Bongarsius igazolásával. A hazai szakirodalom a századforduló táján többször is megemlítette, hogy a berni Bongarsius-könyvtár őriz egy 15. század végi kódexet, amely Thuróczy augsburgi kiadásának másolatát tartalmazza. A dolog érdekessége, hogy ezt a kódexet a berni városi könyvtár 1882-ben a Budapesten megrendezett könyvkiállításon be is mutatta. A könyvkiállításról kiadott kalauz 119. tételeként olvasható a kézirat leírása ezzel a megjegyzéssel: „Ez azon példány, melyből Bongars Thuróczy krónikáját újból kiadta.”¹⁵ Kaszák József Thuróczy életéről és krónikájáról írt értekezésében szintén megemlékezik a berni másolatról, ugyanezen könyvkiállítási kalauzra hivatkozva.¹⁶ Annyival toldja meg az ott közölteket, hogy szerinte a kézirat „a hiányos augsburgi kiadásról van másolva.” A következő említés Gábor Gyulától származik, aki Bernben megvizsgálta mind a kódexet, mind pedig a Bongarsius tulajdonában volt rövidített augsburgi Thuróczy-kiadást.¹⁷ Vizsgálata eredményeként azt a meglepő kijelentést teszi, hogy Bongarsius kiadása nem a kézirat, hanem csak a nyomtatott augsburgi kiadás alapján készült. Rövid közleményében éppen ezért elsősorban az inkunábulummal foglalkozik. Érdekes megállapítása, hogy a kötetben található korrektúrajelek két kiadásra utalnak. A kézirat helyett nyomdai példányul szolgáló augsburgi kiadásban megtalálhatók egyrészt az 1600-as frankfurti editio Bongarsius-tól származó korrektúrajelei, de egy — Gábor szerint — a 16. század első negyedébe eső, eddigéle teljesen ismeretlen kiadáséi is. Ezen izgalmas és rejtélyes híradás hazai tudományos körökben tudtunkkal reagálás nélkül maradt, a lehetőség megerősítése, illetve elutasítása egyaránt hiányzik, bár az kétségtelen, hogy nem ismerünk ilyen kiadást ma sem. A bennünket pillanatnyilag foglalkoztató kézitról ő is azt közli, hogy a rövidített augsburgi kiadásról másolták a 15. század végén, valamint megadja jelzetét: mscpt. 279.¹⁸ Végeredményben megállapíthatjuk, hogy Juhász Lászlónak az augsburgi és a frankfurti kiadás Rogerius-szövegének összevetése alapján leszűrt következtetése, mely szerint ha Bongarsiusnak volt is kézirata, annak az augsburgi kiadás másolatának kell lennie, beigazolódott. A kézirat kétségtelenül létezik, azonban nem csak Rogerius, hanem a Thuróczy-krónika teljes szövegét tartalmazza, így attól nem független változat, hanem annak származéka.

A legtöbb problémával a Marczali Henrik által jelzett genti Rogerius-kézirat realitásának vizsgálata járt. Marczali 1901-ből származó tudósítása rendkívül szűkszavú: „Kézirata [ti. Rogerius Siralmas énekének — *A. T.*] nem maradt fenn; az egyetlen, melyről tudomása volt a szakirodalomnak, több ízben is hiába kerestem a belgiumi Gentben, hol a káptalan könyvtárából elveszett.”¹⁹ Sajnálatosan hiányzik annak a szakirodalmi háttérnek a megjelölése, amelynek „tudomása volt” a genti kódexről. Úgy tűnik, hogy a hazai történeti irodalomban egyedül Marczalinál fordult elő a Siralmas ének kézirata kapcsán Gent neve. Pusztán valószínűsíteni tudjuk, hogy ő honnan merítette ismeretét. A Monumenta Germaniae Historica sorozatában Lothar von Heinemann 1892-ben kiadta Rogerius Siralmas énekét.²⁰ A hazai kutatók

¹⁵ Könyvkiállítási emlék. A „Könyvkiállítási kalauz” 2-ik bővített kiadása. Bp. 1882. 38—39.

¹⁶ KASZÁK JÓZSEF: Thuróczy János élete és krónikája. Bp. 1906. 22. (Művelődéstörténeti értekezések 22.).

¹⁷ GÁBOR GYULA: Egy ismeretlen Thuróczy-kiadás (?). Magyar Könyvszemle. Új folyam. (1912). 302—308.

¹⁸ Uo., 303.

¹⁹ MARCZALI HENRIK: A magyar történet kútfoineke kézikönyve. Bp. 1901. 151.

²⁰ Monumenta Germaniae Historica (a továbbiakban MGH). Scriptores XXIX. Hannover 1892. 547—567.

valószínűleg kevés figyelmet szenteltek e kiadásnak, mert sehol sem találunk hivatkozást szövegére, vagy említést róla. A sokat idézett kritikai kiadás által összegyűjtött Rogerius-irodalom sem tartalmazza a korábbi kiadások számbavételénél. A német kiadás Rogerius-szövege előtt olvasható bevezetés megállapítja, hogy a Siralmas ének egyetlen kéziratát a genti székesegyház könyvtárában őrizték. A szövegkiadásban szerették volna felhasználni a kéziratot, erre azonban nem kerülhetett sor, mert a kódex vizsgálatára felkért Henri Pirenne nem jutott a kézirat nyomára. Feltételezzük, hogy a hazai tudósok közül egyedül Marczali figyelt fel a Monumenta Germaniae Historica e kiadására, s a tekintélyes német kiadó állítása alapján kezdett maga is kutatásokat Gentben, szintén eredménytelenül. Némi kételyt az ébreszt bennünk Marczali kiindulópontjának ekként való rekonstruálásakor, hogy a német szövegkiadás említett előszava az eddig idézettekénél többet is elárul. A genti kódex — egyetlen ismert Carmen miserabile-kéziratkénti — említéséhez a kiadó a következő jegyzetet fűzte: „Auct. Ant. V. p. LXIX. Ut in editione principe Iohannis de Thurócz Chronica Hungarorum in hoc codice carmini praecedit.”²¹ Ez a megállapítás pedig elegendő annak leszűréséhez, hogy a genti Rogerius-szöveg szinte bizonyosan nem független a Thuróczy-krónika függelékeként kiadottól. Ha a német történészek ezt a következtetést nem is mondták ki, Marczalinak viszont ez alapján tisztában kellett (volna) lennie azzal, hogy Thuróczy krónikájának és Rogerius Siralmas énekének kétszeri, egymástól független összekerülése, egyik esetben nyomtatásban, a másikban pedig kéziratban csaknem minden valószínűséget nélkülöz. Az Enchiridionban mindenesetre nem látszik tudni a genti Rogerius-szöveg és a Thuróczy-krónika kapcsolatáról. Függetlenül attól, hogy helyesen jelöltük-e meg Marczali Henrik megállapításának szakirodalmi alapját, érdemes tovább is foglalkozni a genti kézirrattal, mert többre juthatunk az Enchiridion csekélyke információjánál.

A Monumenta Germaniae Historica előszavának imént idézett jegyzete a híres forráskiadás Auctores Antiquissimi alsorozatának V. kötetére utalt. Ebben adta ki Theodor Mommsen Jordanes Geticáját 1882-ben.²² Kiadása előszavában sorra veszi a Jordanes-szövegeket őrző kódexeket, közöttük egy 15. századi gentit is. A genti kódexet kérésére egy másik német történész, Ludwig Bethmann vizsgálta meg. Mommsen a kódex Jordanes-szövegével kapcsolatos megjegyzései mellett szerencsénkre felsorolja a kötet teljes tartalmát, többek között Thuróczy János Chronica Hungarorum-át és Rogeriusnak a tatárok pusztításáról írt Siralmas énekét.²³ A kódex első tulajdonosa, Raphael de Marcatellis híres könyvgyűjtő volt. Gyűjteményének számos darabja — noha részben szétszóródva a nagy európai könyvtárakban — ma is ismert. A Thuróczy-krónikát és a Siralmas éneket tartalmazó kódex Gentben maradt. A Belgiumban őrzött kéziratok legrégebbi gyűjteményes katalógusát 1641-ben kiadó híres belga könyvgyűjtő, Antoine Sanders munkájában is megtalálható. A katalógus két genti gyűjteményt tartalmaz: a székesegyházét és egy bencés monostorét. A székesegyházi könyvtár 33 tételes kéziratjegyzékében a 17. tétel megjelölése:

²¹ Uo. 548. 7. sz. jegyz.

²² MGH Auctores Antiquissimi V. 1. Iordanis Romana et Getica. Hrsg. v. MOMMSEN, THEODOR. Berolini 1882. (Nd. München 1982.) LXIX.

²³ Uo.: „Gandavensis capituli membranaceus fol. saec. XV. exeuntis, cui in fine adscriptis idem librarius haec: 'hoc volumen comparavit Raphael de Marcatellis dei gratia episcopus Rosensis abbas S. Bavonis iuxta Gandavum a. d. 1492.', continet historiam naturalem animalium cum figuris, Iordanis Getica, Iohannis de Thurocz chronicon Hungariae, Rogeri carmen de destructione Hungariae, Aeneae Silvii historiam Bohemicam ...”. Egyébként Mommsen a Jordanes-kiadáshoz nem használta fel a genti kódex „inutilis” szövegét.

„Chronika Hungarorum”,²⁴ amely nagy valószínűséggel a szóban forgó kódexre vonatkozik. Mommsen 1882-ben adta ki Jordanes Geticáját, s a kiadás előkészületei során Bethmann még kézbe vehette a genti kódexet. A Monumenta Rogerius-előszava alatt keltezőként 1888-as évszám olvasható. Ekkor, illetve ez előtt valamivel Pirenne már nem akadt Gentben nyomára, miként 1892 (az MGH XXIX. kötetének megjelenési éve) és 1901 (az Enchiridion megjelenési éve) között Marczali sem. Nem tudjuk, hová tűnt el ezen időszakban a kézirat, s végül mikor került ismét elő. Ma ugyanis megvan. Albert Delorez professzor 1979-ben könyvet szentelt Raphael de Marcatellis könyvtárának,²⁵ s művéből kiderül, hogy a keresett kódex Ms. 15. jelzet alatt ma is Gentben található a székesegyházi könyvtárban.²⁶ Delorez megállapítása szerint a kézirat Thuróczy-krónikájának augsburgi kiadásáról készült másolat. A rendelkezésünkre álló mikrofilm alapján erről magunk is meggyőződhattünk. A Raphael apát életét és gyűjteményét feldolgozó előszóból kiderül, hogy az apát azon gazdag könyvgyűjtők körébe tartozott, akik sohasem tudtak megbarátkozni az általuk szerény kivitelűeknek tartott nyomtatott könyvekkel, így azokat lemásoltatták, miniatúrákkal díszítették, majd az így készült ékebb példányokat helyezték el gyűjteményükben. Raphael de Marcatellis könyvtárában számos ilyen, nyomtatásról készült másolat van. Ezzel ismét csak arra a megállapításra kell jutnunk, hogy Gentben sem létezik a Thuróczy-kiadásokétól független Rogerius-szöveg.²⁷

Vizsgálatainkat lezárva bebizonyosodott, hogy továbbra sem ismerjük a Siralmas éneknek egyetlen 1488 előtti kéziratát sem. Azok a megállapítások, amelyek egy-egy kézirat meglétét valószínűsítették, vagy tévedésnek, vagy pedig félreértésnek bizonyultak. Nyilvánvalóvá vált ugyan, hogy két kéziratot változat máig is fennmaradt, ám ezek nem önálló Rogerius-kéziratok, hanem az augsburgi Thuróczy-kiadásnak a másolatai, azaz a Siralmas ének szöveghagyománya szempontjából nem tartalmaznak semmi újat. Változatlanul érvényesek tehát minden lényeges ponton Juhász Lászlónak a Rogerius-szöveggel kapcsolatban tett megállapításai. Ennek ellenére talán mégsem voltak teljesen hiábavalóak a most elvégzett vizsgálatok, hiszen kétségkívül nem kellően tisztázott, itt-ott ellentmondásos, megalapozatlan, vagy legalábbis annak tűnő kijelentések alapjaira derült fény. S ha Rogerius-kézirat továbbra sincs is birtokunkban, van viszont két másolat a nyomtatott Thuróczy-krónikáról és Siralmas énekről, melyek közül a berni kódex ismerete lassan elhomályosulni látszott, a gentiről pedig úgyszólván nem is tudtunk. E két kézirat ugyan értéktelen a Thuróczy- és Rogerius-szöveghagyomány szempontjából, azonban érdekes és értékes adalékai az egymáshoz kapcsolódó két szöveg utóéletének.

²⁴ Bibliotheca Belgica manuscripta. Coll. et ed. SANDERUS, ANTONIUS. Insulis (Lille) Anno MDCXLI. [Bruxelles 1972.] 335—336. Libri manuscripti in ecclesia cathedrali S. Bavonis Gandavensis.

²⁵ DELOREZ, ALBERT: The library of Raphael de Marcatellis Abbot of St. Bavon's, Ghent 1437—1508. Gent 1979. 29. tétel, Ms. 15. A., Bestiary, Orientalia pp. 168—180., B., The second section ... Jordanes, De origine actibusque getarum ... (Ms. 15/2.), Johannes de Thwroc, Chronica Hungarorum ... (p. 174.) (Ms. 15/3.), Aeneas Sylvius Piccolomini, Historia Bohemica ... (Ms. 15/4.).

²⁶ Mikrofilmje a JATE Központi Könyvtárban van.

²⁷ Itt szeretnék hálás köszönetet mondani *Karácsonyi Bélának, Olajos Teréziának és Szádeczky-Kardoss Samunak* a genti kódex felderítése kapcsán nyújtott értékes és önzetlen segítségükért.

Тибор Алмаши

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ РУКОПИСНОЙ ТРАДИЦИИ

„Carmen miserabile”

По точке зрения, существующей в современной исторической исследовательской литературе, рукопись произведения „Carmen miserabile” Рогериуса не сохранилась. Его самый древний текст читается в «Хронике венгров» („Chronica Hungarorum”) Яноша Туроци, изданной в Брюнне в 1488 году. В исторической литературе однако в трех местах упоминалось о рукописи Рогериуса. Известный гуманист Якобус Бонгарсиус якобы имел рукопись, в другом месте читается, что она есть в Италии, опять в другом месте читается, что в Генте (в Бельгии) сохранилась рукопись „Carmen miserabile.”

В данной работе исследуется достоверность, реальность всех трех упоминаний. В результате выясняется, что в Италии нет такой рукописи, утверждение ее существования основывается на недоразумении в специальной литературе. Бонгарсиус действительно имел рукопись, и она хранится в настоящее время в Берне. Равным образом существует рукопись в Генте. Однако кодексы в Берне и Генте не являются самостоятельными рукописями Рогериуса, а копии, снятые с аугсбургского издания Туроци. Они содержат полный текст Хроники Туроци. Таким образом они особой ценности с точки зрения традиции текста Рогериуса не представляют, зато они являются заслуживающими внимания памятниками дальнейшей судьбы Хроники Туроци.

Tibor Almási

QUELQUES PROBLÈMES DE LA TRADITION MANUSCRITE DE LA COMPLAINTE

Selon le point de vue actuel de la recherche historique, l'oeuvre de Rogerius intitulée *Carmen miserabile* ne nous est pas parvenue en manuscrit. Son plus ancien texte est gardé dans *Chronica Hungarorum* de János Thuróczy, édition de 1488, Brünn. Pourtant, la littérature historique antérieure mentionne à trois endroits un manuscrit de Rogerius. Il paraît qu'un manuscrit était en la possession de Jacobus Bongarsius, humaniste célèbre; ailleurs on peut lire qu'en Italie et à Gand en Belgique est resté le manuscrit de *Carmen miserabile*.

Cette étude examine la réalité, la base réelle des trois affirmations. L'examen aboutit à ce qu'en Italie il n'y a pas de manuscrit, l'affirmation de son existence est basée sur un malentendu de la littérature spéciale. Effectivement, en la possession de Bongarsius il y avait un manuscrit, il existe même aujourd'hui à Berne. De même, il y a jusqu'à présent un manuscrit à Gand. Mais les codex de Berne et de Gand ne sont pas des manuscrits indépendants de Rogerius, ils sont des copies de l'édition Thuróczy d'Augsbourg. Elles contiennent le texte complet de la chronique Thuróczy. Ainsi, au point de vue de la tradition de texte de Rogerius, elles n'ont pas de grande valeur, mais elles sont des monuments considérables de la chronique Thuróczy.